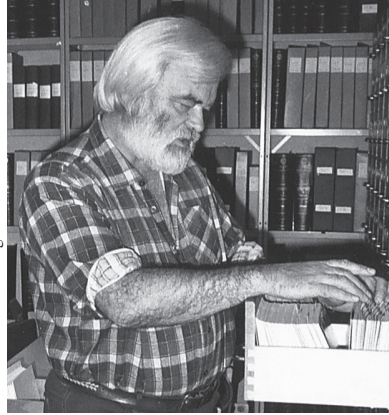

Ebbe Schön

1929–2022

Foto: Kerstin G:son Berg 1982.

Folkloristen docent Ebbe Schön avled den 4 augusti 2022 i en ålder av 92 år. Vid sin död var han riksbekant genom sina framträdanden i televisionen och sina böcker om svensk folktro. Hans väg dit hade varit ovanlig. Han har själv berättat om den i memoarboken *Fotspår på röd granit* (2012).

Han växte upp i bohusslänsk stenhuggarmiljö, i Brastad på Stångenäset. Hans far var en urstark sprängarbas vid ett stenbrott och politiskt aktiv socialdemokrat. Familjen drev ett småbruk med två kor. Många av de vuxna i bygden kunde berätta om egna upplevelser av spöken och gengångare.

Ebbe var en studiebegåvning, men föräldrarna kunde inte kosta på honom några högre studier. Sitt första dagsverke hos en bonde gjorde han som tolvåring. Vid sexton års ålder tog han värvning och blev underbefäl vid kustartilleriet, där han genomgick en utbildning till radiotelegrafist. Kvällarna tillbringade han i regementets bibliotek med läsning av skönlitteratur.

Hans befäl lade märke till hans ovanliga studiebegåvning och uppmuntrade honom att söka till Försvarets läroverk i Uppsala. Där tog han studenten och genomgick sedan en officersutbildning som förde honom till marinens press-tjänst. Bland annat deltog han i bärgningen av regalskeppet Vasa. Mot slutet av sin militära karriär var han major, bosatt i Stockholm och chef för marinens produktion av undervisningsfilmer.

Vid sidan av arbetet som pressofficer studerade han litteraturvetenskap, nordiska språk och ryska vid Stockholms universitet. Han tog sin filosofie kandidatexamen 1963. Efter att ha läst in forskarutbildningen i litteraturvetenskap disputerade han 1973 på avhandlingen *Jan Fridegård och forntiden*. Den som kom att betyda mest för honom som forskare var inte någon av lärarna vid Stockholms universitet utan Uppsalaprofessorn i litteraturvetenskap Lars Furuland, som 1965 hade grundat avdelningen för litteratursociologi vid sin institution. Han inspirerade Ebbe Schön att välja de svenska proletärförfattarna som sin vetenskapliga specialitet.

Att föremålet för doktorsavhandlingen blev Jan Fridegård berodde säkert på likheterna i livserfarenheter och personlig läggning mellan dem. Båda hade vuxit upp i en lantlig miljö, båda hade ända från barndomen ett starkt intresse för historia, båda hade tagit militär värnning för att på sikt kunna få ägna sig åt eget skrivande. De var faktiskt också lika till utseendet. Bekantskapen mellan dem utvecklades till vänskap.

Ebbe Schön beslöt att fördjupa sina kunskaper om den statarkultur som Jan Fridegård växte upp i och sökte sig till Institutet för folklivsforskning på Djurgården. Professuren där delades mellan Stockholms universitet och Nordiska museet, och ämnet hade ännu inte fått namnet etnologi utan hette nordisk och jämförande folklivsforskning. Där lade Ebbe Schön vårterminen 1974 fram uppsatsen »Proletärdiktaren och folkkulturen. Fridegårdsstudier 1» och höstterminen följande år en fortsättning med samma titel och siffran 2. De båda uppsatserna låg till grund för boken *Jan Fridegård. Proletärdiktaren och folkkulturen* som kom ut 1978. Året innan utnämndes Ebbe Schön till docent i litteraturvetenskap vid Stockholms universitet.

Undersökningen av hur en muntligt traderad folkkultur kommer till uttryck i Fridegårds författarskap är Ebbe Schöns första bok med folkloristisk inriktning. Han visar betydelsen av muntlig berättarkonst för Fridegårds romaner och klagör sambandet mellan hans spiritualism och den folktro han hade mött i sin barndoms- och ungdomsmiljö. Kombinationen av litteraturvetenskaplig och folkloristisk metod återfinns senare i artikelsamlingen *Folklore och litteratur i Norden* (1987) som redigerades av Ebbe Schön och som innehåller hans studie av Vilhelm Mobergs *Rid i natt* (1941). Men från och med 1980 är annars Ebbe Schöns vetenskapliga författarskap i huvudsak folkloristiskt.

Förklaringen till detta är att professorn vid Institutet för folklivsforskning, Mats Rehnberg, upptäckte Ebbes pedagogiska begåvning. Han anställdes som timlärare och ledde i flera år fältarbetskurser i Bohuslän. När en tjänst som föreståndare för Nordiska museets folkminnessamling ledigförklarades år 1980, gick den på Mats Rehnbergs inrådan till Ebbe Schön.

Nordiska museet förblev Ebbes arbetsplats fram till hans pension. Till hans arbetsuppgifter hörde att besvara frågor från tidningar, radio och TV om våra årshögtider och andra traditioner. Hans arbetssituation tillät honom också att inleda ett populärvetenskapligt folkloristiskt författarskap som redan under hans första år vid museet resulterade i boken *Julen förr i tiden* (1980, 2 uppl. 1993). Man kan säga att han kom till ett dukat bord: Folkminnessamlingens föreståndare fram till 1971, Carl-Herman Tillhagen, hade under en lång följd av år skapat en gigantisk folkloristisk excerptsamling som kunde läggas till grund för populärvetenskapliga översikter.

Det område som särskilt intresserade Ebbe Schön var det gamla bondesamhällets trosföreställningar om övernaturliga väsen, gengångare, häxor och magi. Han ägde en driven berättartalang som i förening med hans personliga bakgrund gjorde honom till en perfekt popularisator av dessa ämnen. Sammanlagt publicerade han under återstoden av sitt liv mer än femton mycket

läsvärda böcker som alla vittnar om hans förtrogenhet med källmaterialet. Alla ska inte räknas upp här; det kan vara tillräckligt att nämna *Älvor, vättar och andra väsen* (1986, 3 uppl. 1996), *Folktrons år* (1989, 2 uppl. 1996), *Häxor och trolldom* (1991), *Vår svenska tomte* (1996, 3 uppl. 2018), *De döda återvänder* (2000) och *Asa-Tors hammare* (2004). Den sistnämnda boken har mycket att erbjuda både religionshistoriskt och folkloristiskt intresserade läsare och nämndes särskilt i motiveringen då Ebbe Schön år 2006 invaldes som korresponderande ledamot i Kungl. Gustav Adolfs Akademien för svensk folkkultur.

Den bok i hans populärvetenskapliga författarskap som jag personligen sätter högst har titeln *Kungar, krig och katastrofer* (1993, 4 uppl. 2011). Den lätta, essäistiska framställningen röjer inte att denna presentation av den svenska historiska sägentraditionen i flera fall bygger på egen forskning. Den har också kommit ut i fler upplagor än någon av hans andra böcker.

En bok som också förtjänar att få många läsare är den kulturhistoriska essäsamlingen *Sjöjungfrur, stenhuggare och gnistapor* (1997). Den innehåller ett tjugotal korta essäer, flera med självbiografiska inslag. Så gott som alla har tidigare varit tryckta i *Svenska turistföreningens årsskrift*, *Kulturens Värld* och andra periodiska skrifter.

Med sitt stora vita skägg och sitt okonstlade sätt blev Ebbe Schön en populär, ofta sedd gäst i TV. I regel uppfattades det som han berättade som helt okontroversiellt. Därför kom det som en överraskning för många när TV2:s julkalender 1985, »Trolltider», följdes av en proteststorm från frikyrkligt håll. Julkalendern var en repris från 1979, där det nya var det som visades när luckorna i kalendern öppnades. Bilderna byggde på förslag av Ebbe Schön och gav exempel på folklig tro på tomtar, trolldom och magi. TV 2 anklagades för att sprida religiösa irrläror som kunde göra barnen till satanister, men anklagelserna avfärdades som ogrundad moralpanik.

En bok som låter läsaren komma nära Ebbe Schön är den inledningsvis nämnda självbiografin *Fotspår på röd granit*. Den följdes av tre böcker där han låter en bohuslänsk gårdstomte ledsaga läsaren genom seklerna. Det kan tilläggas att han också har lämnat efter sig en rätt omfattande produktion av böcker för barn och ungdom. Ofta utspelas handlingen i en historisk miljö, som i *Karolinens pojke* (1988).

Bengt af Klintberg